

ENİSÜ'L-GUZZÂT'IN DİL ÖZELLİKLERİ

Dr. Meltem GÜL ¹

ÖZET

Enisü'l-Guzzât adlı manzum, yazma eser, XVI. yüzyıl şairlerinden Hüseyin Fütuhi tarafından yazılmıştır. Eserde Kanuni Sultan Süleyman'ın 1526 yılında yaptığı Macaristan seferi anlatılır. Çalışmamızda öncelikle eserin tanıtımı, kaç nüshadan oluştuğu, nerede bulunduğu ve içeriği hakkında bilgi verilmiştir. Ardından makalenin konusunu oluşturan eserin özellikle dil konusunda dönemin özelliklerinden ayrılan yönleri belirtmeye çalışılmıştır.

XVI. yüzyıl Türkçenin gelişim süreci içinde Eski Anadolu Türkçesi döneminin bitip Osmanlı Türkçesi'nin başladığı dönemdir. Çalışmamıza konu olan Enisü'l-Guzzât adlı eser XVI. yüzyılda yazılmasına rağmen bu yüzyılın dil özelliklerini taşıdığı söylenilemez. Genel olarak XV. yüzyılın dil özelliklerini taşıyıp bazı eklerde ise XVI. yüzyılda görülen ses değişimlerinin yer alması geçiş dönemi eseri olarak değerlendirilmesine neden olmuştur.

Bu çalışmayla Enisü'l-Guzzât'ın dil özelliklerinden hangisinin XV. hangisinin XVI. yüzyıl özelliklerini taşıdığını tespit etmeye çalışacağız. Eserin dönemin özellikleriyle paralel giden ve uyuşmayan yönleri ele alınacaktır.

XVI. yüzyılda yazılmış olan bu eserin metninin dil özellikleri Türkiye Türkçesi grameri alanında çalışan bilim adamlarına sağlam bir malzeme sunacaktır. Eser tarihe ilişkin bir metin olması dolayısıyla edebi metinlerden farklı bir söz varlığına sahiptir. Bu söz varlığının ortaya çıkarılması bir yandan Türk dili alanında çalışan bilim adamlarına malzeme sağlarken öte yandan Türkçenin tarihsel sözlüğüne katkıda bulunacak ve XVI. yüzyıl Osmanlı tarihi üzerine çalışacak olanlara kaynak işlevi görecektir..

Anahtar Kelimeler: XVI. Yüzyıl, Kanuni'nin Macaristan Seferi, Enisü'l-Guzzât'ın Dil Özellikleri.

¹ Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Van, gulmltm@hotmail.com

LANGUAGE FEATURES OF ENİSÜ'L-GUZZÂT

ABSTRACT

The poetic work named Enisü'l-GuzzÂt had been written by Hussein Futuh who is one of the sixteenth century poets. The book is about Suleiman the Magnificent's Hungarian expedition in 1526. In our study, first introduction of the work is done, and then information is given about how many copies it occurred, where it is and its content. Then, the different aspects of the work on the language features of this period were stated, as it is subject of this study.

In the development process of Turkish, sixteenth century is the period when Old Anatolian Turkish ended and Ottoman Turkish period started. Although Enisü'l-GuzzÂt, which is subject of our study, written in sixteenth century it cannot be said that the work have the properties of this century. In general it has the language features of fifteenth century but in some cases such as usage of some suffixes it has sixteenth century features so this work is acknowledged as a transitional period work.

The aim of this study is to find which language features of Enisü'l-GuzzÂt carry the features of fifteenth century and which carry the features of sixteenth century. Aspects of the work parallel to and incompatible with the period features will be discussed.

Language features of this work written in sixteenth century will provide a useful material for the scientists working in the field of Turkey Turkish grammar. The work has a different vocabulary because of being a work about history. Revealing this vocabulary will provide material for the scientists working on Turkish language and it will contribute historical dictionary of Turkish and also it will be a source for researchers who will study on Ottoman history.

Keywords: Sixteenth century, Suleiman the Magnificent's Hungarian expedition, Language features of Enisü'l-GuzzÂt.

Giriş

XI. yüzyıldan başlayarak Eski Türkiye Türkçesinin yazım özelliklerinde belirli kalıpların oluştuğunu görülür. Başlarda daha çok hareketin kullanılması tercih edilirken, daha sonra eklerde ve köklerde belirli kalıplar oluşturulmuştur. Türkçe sözcüklerde imalenin çokça kullanılması ve bunun yazı üzerine etkisi manzum eserlerde nesir çeşitlerinin tersine kalıplaşmanın oluşmasını geciktirmiştir. XV. yüzyıldaki manzum eserlerde yazım kurallarını genellikle ölçü belirlemektedir. Türkçe sözcüklerin köklerinde ve eklerinde ünlülerin harfle ya da hareke ile gösterilmesi doğrudan doğruya ölçüye bağlı olarak değişmektedir. Düzyazıda ise hareke esas olmakla birlikte sözcük sonlarında ünlü kullanılması genel kuraldır. (Canpolat 1995:)

Fikir ve sanat yönünden Türk Edebiyatı XVI. yüzyılda Osmanlı sahasında en üst seviyeye çıkmıştır. Türk divan edebiyatının örnek aldığı İran edebiyatı ile denk bir seviyeye geldiği bir dönemdir. Daha iyi eserler verme kaygısıyla ağır bir dil oluşturulmuştur. Gazellerde ve mesnevilerde daha sade bir dil kullanılırken, şiirde ve bazı mensur eserlerde daha karmaşık ve ağır bir dile başvurulmuştur.

XVI. yüzyılda ise Arapça ve Farsça sözcüklerin büyük ölçüde kullanılması ve imalelerin çok azalmasıyla, düzyazıda kalıplaşan yazım manzumelerde de kullanılır olmuştur.

Tek heceli sözcüklerde genel kural ünlünün harfle gösterilmesidir. Ancak bu kural da manzum eserlerde açık heceli sözcükler dışında ölçüye göre değişmektedir. Açık heceli bu sözcüğü, birleşik sözcüklerde ünlü harf gösterilerek kullanılır. Kapalı hecelerde ünlünün harfle mi, harekeyle mi gösterileceği ile ilgili kesin bir kural yoktur.

Eser manzum olarak yazılmış olup içinde beş kaside ve bir hatime bölümü bulunmaktadır. Her sayfada 11 dize bulunmaktadır. Bazı sayfalarda dizelere dik gelecek şekilde Arapça ve Türkçe ek satırlar eklenmiştir. Beyitlerin bazılarında Arapça ve ya Farsça olarak yazılan bir kelimenin Türkçe anlamını, kelimenin altına, üstüne ya da yan tarafına not düşmüştür. Anlatılan olaylarla ilgili Arapça yazılmış ayetler, hadisler vardır. Ayrıca Kur'ânı Kerim'de bahsedilen veya Hz. Muhammed döneminde yaşanmış olaylara eserdeki konuyla bağlantılı olarak kısa ifadeler şeklinde Arapça yazılmış telmihler yer almaktadır.

Metnin tamamı kolay okunur bir yapıda olmasına rağmen beyitlerin yan taraflarına dik olarak yerleştirilen bu satırları okumak zor hatta bazı yerlerde imkansızdır. Metinde değişik yazı türlerinin yer alması eserin tek bir müstensihnin

elinden çıkmadığını gösterir. Eser harekesiz olmasına karşın yanlış okunacağı düşünülen kelimelerde okuma yanlışlığını önlemek amacıyla kelimenin tamamında ya da sadece ilk harfinde hareke kullanılmıştır. Eserin Ayasofya Kütüphanesi'nde 128 sayfalık tek nüshası bulunmaktadır.

Türkçenin gelişim süreci içinde XVI. yüzyıl Eski Anadolu Türkçesi döneminin bitip Osmanlı Türkçesi'nin başladığı zamandır. Enisü'l-GuzzÂt, XVI. yüzyılda yazılmasına rağmen bu yüzyılın dil özelliklerini taşıdığı söylenilemez. Genel olarak XV. yüzyılın dil özelliklerini taşıyıp bazı eklerde ise XVI. yüzyılda görülen ses değişimlerinin yer alması geçiş dönemi eseri olarak değerlendirilmesini sağlar. Bazı ekler her iki dönemin özelliğini yansıtmaktadır.

Olan atından öldi úalma şekkde

Yêg olur esb-i lâğardan eşek de

SemÂ-yı óaşmet-i şehden âavÂëiú

İnerdi yıldırımın daòı fÂiú

de: taúı > daòı berkitme edatının da/de biçimine geçişi XVI. yüzyılda çok sık görülmesine rağmen metinde bir tek de ekinin dışında bütün berkitme edatları daòı şeklinde geçmektedir.

ÚrÂluñ gūşına k'érđi bu güftÂr

Yine başına geldi èaúlı tekrÂr

èAli òòđ bunlarınla óaşr olısar

âaóÂbe cemè olurlar gine yek-ser

Beyitlerde görüldüğü gibi, gine: yana > yene > yine belirtcinin gine ve yine şekli hemen hemen eşit sayıda geçmektedir.

Úuralum ceng içün bir yaòşı üslüb

Feraó icÂb éde ğam ola meslüb

XVI. yüzyılda dar sesliyle kullanılan bazı kelimeler o dönemde yuvarlak sesle yazılmaktadır. İçün kelimesi bunun iyi bir örneğidir.

Eser XV. yüzyıldan XVI. yüzyıla geçişin bir örneği olduğu için o işaret zahirinin o şekli seyrek olarak geçmektedir.

Arapça ve Farsça, tamlama ve terkiplerin çok yoğun kullanılmasından dolayı eserin dili ağırdır. Anlatımındaki sanatlı dilin eserinin konusunu ikinci plana ittiği düşünülmektedir. Bu kadar karışık ifadelerin yanında bazı kelimelerin kenarlarına Türkçe anlamlarının not şeklinde düşülmesi anlaşılabilirliği sağlama kaygısı olarak düşünülebilir.

Enisü'l-Guzzât Türkçenin tarihsel dilbilgisine katkı sağlayabilecek önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır. Eserde dil özellikleri genel çizgileriyle Eski Anadolu Türkçesi üzerine bildiklerimize büyük yenilikler getirmemektedir.

DİL ÖZELLİKLERİ

1- Fonetik Özellikler

Bu dönemde bazı ekler yuvarlak ünlü ile yazılırken bazıları dar ünlü ile yazılır.

Dar ünlü ile yazılanlar:

- (ı) l / - (i) l Pasiflik eki
- (ı) n / -(i) n Dönüşlülük eki
- sın / -sin 2. tekil kişi bildirme eki
- ı / -i, sı / -si 3. tekil kişi iyelik eki

Aynı şekilde bu beyitlerde daha önce –ı şeklinde yazılan üçüncü tekil iyelik eki gönlü ve emrûne kelimelerinde yuvarlak sesli ile yazılarak Eski Anadolu Türkçesinden ayrılır.

- mı / -mi Soru eki
- sız / -siz fiil çekiminde çokluk 2. şahıs eki
- sın / -sin fiil çekiminde çokluk 2. şahıs eki
- ğıl / -gil Teklik 2. şahıs emir eki

-lık /-lik İsimden isim yapma eki

-ıcı / ici Fiilden isim yapma eki

-ınca / ince gerindium eki

-ı / -i belirtme eki

-mış / -miş belirsiz geçmiş zaman eki

-(n)ı / -(n)i 3. kişi iyelik ekinden sonra gelen bu ek, daima düz vokallıdır.

-cı / -ci İsimden isim yapma eki

-dı / -di Belirli geçmiş zaman eki

Yuvarlak ünlü ile yazılanlar:

-uğ / - üğ, -ğun / -ğün Genitif eki

-lu / -lû; -suz / -süz sıfat yapma eki

-dum / -düm Belirli geçmiş zaman eki

-dun / -dün Belirli geçmiş zaman eki

-duk / -dük Belirli geçmiş zaman eki

-avuz / -evuz İstek çokluk 1. kişi eki

-savuz / -sevuz 1. çoğul kişi şart eki

-ur / -ür geniş zaman eki

-up / -üp Ulaş eki

-uban / -üben ulaş eki

-dur / -dür Ettirgen çatı eki

-ur / -ür Ettirgen çatı eki

-gur Ettirgen çatı eki

-sun / -sün 3. tekil kişi emir eki

İkinci tekil kişi eki hem –sun hem de –sın şeklinde geçmektedir. Eserin tümünde ikinci tekil kişi ekinin bir kere –sun halinin yer alması bu değişmelerin henüz yerleşmediğini göstermektedir.

-sunlar / -sünler 3. Çoğul kişi emir eki

-dur / -dür 3. tekil kişi bildirme eki.

-uz / -üz 1. çoğul kişi bildirme eki.

-um / -üm 1. tekil kişi iyelik eki.

-umuz / -ümüz 2. tekil kişi iyelik eki.

-uñ / -üñ 2. çoğul kişi iyelik eki.

-uñuz / -üñüz 3. çoğul kişi iyelik eki.

2- Morfolojik Özellikler

İsim

Çokluk eki: -lar / -ler'dir. feresler (27a/8).

İyelik Ekleri:

1. tekil kişi eki : -um / -üm óÀlüm (42b/8).

2. tekil kişi eki: uñ / -üñ èaks-i òançeründendür (42b/10)

3. tekil kişi : -ı / -i, sesli harfle biten kelimelerde ise –sı / -si şeklindedir. tesbîoi (43a/2), âıvası (46b/11)

2. çoğul kişi : -uñuz / -üñüz sözüñüz (18b/8)

3. çoğul kişi : -ları /- leri oúları (29a/8)

İlgi eki -üñ şeklinde kullanılır. müşriküñ (1b/4), göñlünde (2a/4)

Yönelme eki : -a /- e ve -re / -ra; şeklinde kullanılmaktadır. içre (35b/10) şeş cihÀta (3a/6)

Bulunma eki : -da / -de felek taòtında (33a/9)

Ayrılma eki : -dan / -den dehÀnından (33b/8)

Belirtme eki : -ı /-i, (y)ı /-(y)i; ve -n olarak iki şekli bulunmaktadır.

pÀyın (34a/9), óisÀbını (34b/11)

Vasıta eki: ile ve -n şeklindedir. òikrile (4a/5), òauùıyla (10a/1), gündüzün (13b/7)

Adıllar

Metnimizde 1. tekil kişi adılı ben, beni, baña, beni, benüm, bende, benden biçimindedir. 2. tekil kişi adılı ise sen, seni, saña, senün, sende, senden biçimindedir. 3. tekil kişide ol, anı, aña, anuñ, anda, andan. 1. Çoğul kişi adılı, biz, bize, bizi, bizde, bizden ve 2. Çoğul kişi adılı siz, size, sizün, sizde, sizden biçimlerindedir. 3. Çoğul kişi adılı anlar

Ortaçlar

Metnimizde aşağıdaki ortaçlar kullanılmıştır.

-duk /-dük úlduğın (3a/1)

-en/ -an -eden (6b/7)

-ar /-er uçar úuşlar (19a/7)

-an / -en düşen (19a/7)

-ıcı /-ici cÀn alıcı düş (32b/7)

-acak / -ecek úaçacak yer (33b/7)

-maz/ -mez yaramaz óÀlümi (4b/10)

-mış / -miş úurılmıř òaymeé-i vÀlÀsıdur (15a/6)

Ulaçlar

Metnimizde aşağıdaki ulaçlar kullanılmıştır.

-madın/-medin yumulmadın (3b/7)

-up / üp édüp (7b/7)

-u / -ü dèyü (7b/9)

-dukça / -dükçe düşdükçe (11a/4)

-ıcak / -icek urıcak (21b / 8)

-arak /-erek giderek (52b/6)

-ken éderken (6b/2)

-ınca / -ince ağır bañınca (19b/11)

-alı / -eli édeli (43b/2)

-dukda temÀm olduúda (50a/11)

Fiil Çekimi

Şimdiki Zaman

Metnimizde şimdiki zaman için özel bir ek yoktur. Bugün kullanılan ve yorı-fiilinden gelen –yor eki henüz metnimizde görülmemektedir.

Geniş Zaman

1. tekil şahıs : -ram/ -rem, -uram/ -ürem, -aram/ -erem umaram (7b/4)
2. tekil kişi : -rsın / -rsin, -ursın / -ürsin, -arsın / -ersin bulursun (7b/8)
3. tekil kişi: -r, -ur / -ür , -ar / -er gösterür (8a/10) çıúar (8b/6)
1. çoğul kişi : -ruz / rüz, -uruz / ürüz, -aruz / erüz göçerüz (50a/2)
2. çoğul kişi : -rsız / -rsiz, -ursız / ürsiz, -arsız / -ersiz ararsuz (38a/6)
3. çoğul kişi : -rlar / -rler, -urlar / -ürler, -arlar / -erler dèrler (10b/10)

Gelecek Zaman

1.tekil kişi : -aven/ even gezdüreven (1b/1).

3. tekil kişi: -ısar / iser úalısar (10a/10)

Belirsiz Geçmiş Zaman

-miş, -miş bazen de -üp / up kullanılır. Daha çok 3. tekil şahısta görmektediriz.

Gehi vërmez selÀm İsfendiyÀr'e

Ki èabd-ı maúbýl olmuş şehriyÀre

-miş şeklinde olan belirli geçmiş zaman ekinin yer yer yuvarlaklaştığını görüyoruz.

1. tekil kişi : -mışam/ -mişem ètmışem (7a/2)

3. tekil kişi: tekil kişi: -mış / -miş, mışdur / mışdür ölmüş (47a/8), aılmışdur (39a/2), şeydÀ úlupdur (11a/10)

Belirli Geçmiş Zaman

1. tekil kişi: -dum /-düm àandum (8a/10)

2. tekil kişi: -duş / -düş úılduş (8a/6)

3. tekil kişi : -dı /- di úöz ètdi (33b/6)

1. çoğul kişi: -duk / dük dèdük (24a/2)

3. çoğul kişi : -dı (lar) ètdiler (7b/6)

İstek Kipi

1. tekil kişi : -am/ -em úaçam (20a/9)

2. tekil kişi : -asın / -esin òÀk èdesin (4b/3)

3. tekil kişi: -a / -e vère (4b/2)

1. çoğul kişi: -alum / -elüm, avüz / evüz olavuz (35b/7) , uuàalum (19a/6)

2. çoğul kişi : -asız / -esiz alasız (44b/6)

3. çoğul kişi : -alar/ -eler úÂdir olalar (2b/4)

Emir Kipi

1. tekil kişi: -ayın / -eyin olayın (29b/4)

2. tekil kişi: - işle (3b/8), bağışla (3b/8)

3. tekil kişi: -sun / -sün ersün (5b/1) kesilsün (7a/3)

1. çoğul kişi: -alum/ -elüm (Emir kipi ile birleşiyor.) uualum (4b/9)

2. çoğul kişi: -ñuz / -üñüz, -ñ iórÂk èylen (44b/9), define èylenüz (44b/4)

3. çoğul kişi: -sunlar /-sünler n'èylesünler (41a/3)

Şart Kipi

1. tekil kişi: -sam/ -sem. èylesem (12b/6)

2. tekil kişi: -sañ / -señ. úlmaañañ (7b/8) úlsañ (13a/6)

3. tekil kişi: -sa/ -sa olsa (8a/1)

3. çoğul kişi: -salar / -seler. arasalar (6b/6)

Gereklilik Eki

Gereklilik için metnimizde ayrı bir ek yoktur. Gerek kelimesinin bunu biraz karşıladığı düşünülebilir.

Yeterlik Eki

Metnimizde yeterlik eki -a / -e ve -i / -ı biçiminde kullanılmaktadır. edemezdi (30a/5) ; şeró edebilir (14a/7), bilimez (22b/9)

Ek Eylem

1. tekil kişi : + am / + em ğarikem (7b/3)

2. tekil kişi : + sın/ + sin sensin (4a/7)

3. tekil kişi için + dur/ + dūr ve durur keremdūr (4a/4) óaúúdurur (23b/2)

1. çoğul şahıs : -uz /-üz uluyuz (37b/8)

Eylem Çatıları

Edilgen

-ıl / -il: dökilmişdi (34a/4)

-(ı)n /-i(n) : çalındı: (31a/1)

Ettirgen:

-ur / -ür: úılıçdan geçüre 30b/1

-dur / -dūr úondurmaz (32a/6)

-ıt- / -it- aúıt (25a/10)

-ar- / -er- úoparmaz zūr-ı feryÀd (21a/5)

-ur / -ür düşürdi (34a/1)

-der- gönderdi (50b/3)

Dönüşlülük:

-(ı)n- : sevinür (13a/1)

-(ı)l: yarıldı (18b/2)

İşteşlik:

-(ı)ş- úalışdı (19b/5)

Birleşik Eylem Çekimi

Birleşik eylem çekiminde i- yardımcı eylemi ölçüye bağılı olarak düşebilmektedir. Ünsüzle biten çekim ekinden sonra düşme olağıandır: giymişdi (24a/1) sorarsañ (24a/ 3)

Ünsüzle biten yalın zaman eklerinden sonra i- eyleminin korunduğu örneklerde vardır: ütmişidi (24a/3)

Bir ünlü ile biten yalın zaman eklerinden sonra i- eylemi düşebilmektedir: öğretmişdi (29b /2)

i- eylemi düşmekte ancak, ancak araya giren –y- koruyucu ünsüzü kalabilmektedir. óuăÿn cengindeydi (34b/8)

Yardımcı file kullanım şekli

ët-:

defê êde (33b/4)

ur-:

elin u yüzine urdı (35a/1)

ol-

nevÂziş oldı (35a/8)

úl-

maòmÿr úldı (36b/11)

bul-

hidÂyet bulur (3a/10)

tut-

úulaú ùut. (40a/6)

ur-

tîşe urıcaú 21b/8

èyle- :

tecelli èylese 5a/8

Ne ve Türevleri

Soru sıfatı olan ne'den türeyen soru zarflarında nice/niçe şekli Türkçe'nin her döneminde görülür. Neydi (6a/2), niçün (10a/8).

Atasözleri ve Deyimler

Bugün kullandığımız bazı atasözlerine ve deyimlere rastlayabiliyoruz. Beş parmağın beşi bir değil şeklindeki atasözümüz “degül yek-sÂn penc engüş-i insÂn”; güneş balçıkla sıvanmaz anlamına gelen atasözümüz de “gilile örtmek olmaz AfitÂbı” şeklinde geçiyor. Ayrıca kaynaklarda geçmeyen; fakat atasözü olduğunu düşündüğümüz dizeler de bulunmaktadır. Metinde o dönemde büyüklerin geldiği ortamda küçük saygıdan kalkar anlamına geldiğini düşündüğümüz “ağır basınca izz çün yeyni kalkar” buna örnek olarak verilebilir. Yüz sürmek, yüzi aâ alnı açuú, yüz dürer, toz kopmak vb. şekilde bugün kullanılan birçok deyim de metinde geçmektedir.

Adın Eylemleşmesi

gerek- : gerek adının eylem biçimini alması eylem çekim eklerinin doğrudan doğruya gerek üzerine gelmesi sonucu doğmuştur. gerekmez (3b/1)

Bildiğimiz gibi ad tümcelerinde olumsuz biçimler degül biçiminde yapılır. Bu yüzden –mez ekinin ad soyundan bir sözcüğe gelmesi düşünülemez.

Çeviri Sözcükler

Metinde eşanlamlı Arapça, Farsça ve Türkçe sözcüklerin bir arada kullanılması doğaldır. Ancak öAk-i pÂy-ı şÂha (50a/4) yanında, ayağı tozına (47b/6) kullanılışı Farsçadaki divan edebiyatı kalıplarının olduğu gibi alınmasının yanında Türkçeye çevrilerek verilme çabasının da canlı olduğunu gösterir.

Aruz Vezninin Ortaya Çıkardığı Meseleler

Türkiye Türkçesinin ilk dönemlerinde şairlerimiz aruz veznini kullanmada pek de başarılı değillerdir. Aruz kalıplarına Türk dilinin uydurulması uzun çalışmaları gerektirmiştir. Eski Türkiye Türkçesi ve Osmanlı Türkçesinin ilk dönemlerinde şairlerin aruz ölçüsünü acemice kullandığı söylenebilir. Türkçe kelimelerde vokaller uzatıldığı gibi yabancı kelimelerde uzun vokaller kısaltılmış.

Ayrıca vezin kalıplarına uymak için çok defa mısra içinde hece ve vokal düşürülmüş, iki kelime birleştirilmiştir.

K'ola naômum èarûsî òûb-manôar (11b/1)

Ki bilürdi nic' olur kÂr-ı ferdÂ (18b/6)

RevÂ mı sÿé-i ôann her bu'l Fuøüle (5a/10)

Mısrasındaki ebu'l Fuøüle kelimesinden vezin nedeniyle kısaltılmıştır. Bile kelimesi (19a/2) vezin nedeniyle bilÂ şeklinde yazılmıştır.

Eserde dikkat çeken bir özellik de yazılışlarında hemze bulunmayan perde, cümle, ôile, òÂre kelimelerinin bazı yerlerde hemze işareti kullanmadan bazı yerlerde ise hemze işareti kullanılarak yazılmasıdır. Böyle bir şeyin nedeni tam olarak bilinmemesine karşın müstensih hatası olabileceği düşünülmektedir.

Eserin aslına bağlı kalmak için bu kelimeler eserde geçtiği şekliyle metne ve dizine alınmıştır. Bundan dolayı bu metin okunduğunda belirtilen kelimelerde farklı yazılımlara rastlanacaktır.

Sonuç

Bu çalışma Kanuni Sultan Süleyman'ın 1526 yılında yaptığı Macaristan seferini anlatması bakımından dikkate değerdir. Enisü'l-Guzzât Osmanlı İmparatorluğu'nun en parlak döneminin nasıl olduğunu yansıtmaktadır. Ayrıca XVI. yüzyılın söz varlığını ortaya çıkarmada, bu alanda çalışma yapanlar için kullanılacak önemli bir kaynaktır.

Anlatımda sanatlı bir dil kullanıldığı için eserin dili ağırdır. Eser dikkatle incelendiğinde Osmanlı İmparatorluğu'nun içinde bulunduğu şaşalı durumu anlatmak için şairin Arapça ve Farsça kelimelerin yoğunluklu olduğu bir dil kullandığı görülmektedir.

Eserde dar ünlü ile kullanılan ekler : - (ı) l / - (i) l Pasiflik eki,- (ı) n / -(i) n Dönüşlülük eki, -sın / -sin 2. tekil kişi eki bildirme eki, -ı / -i, sı / -si 3. tekil kişi iyelik eki, -mı / -mi Soru eki, -sız / -siz fiil çekiminde çokluk 2. şahıs eki, -sın / -sin fiil çekiminde çokluk 2. şahıs eki, -ğıl / -gil Teklik 2. şahıs emir eki , -lık / -lik İsimden isim yapma eki, -ıcı / -ici Fiilden isim yapma eki, -ınca / -ince gerindium eki, -ı / -i belirtme eki , -mış / -miş belirsiz geçmiş zaman eki, -(n)ı / -(n)i 3. kişi iyelik ekinden sonra gelen bu ek, daima düz vokallıdır. -cı / -ci İsimden isim yapma eki, -dı / -di Belirli geçmiş zaman eki; yuvarlak ünlü ile yazılanlar ekler -uñ / -ün, -ñun / -ñün Genitif eki, -lu / -lü; -suz / -süz sıfat yapma eki, -dum / -düm Belirli geçmiş zaman eki, -dun / -dün Belirli geçmiş zaman eki, -duk / -dük Belirli geçmiş zaman

eki, -avuz / -evuz İstek çokluk 1. kişi eki, -savuz / -sevuz 1. çoğul kişi şart eki, -ur / -ür geniş zaman eki, -up / -üp Ulaş eki, -uban / -üben ulaş eki, -dur / -dür Ettirgen çatı eki, -ur / -ür Ettirgen çatı eki, -gur Ettirgen çatı eki, -sun / -sün 3. tekil kişi emir ekleridir.

İkinci tekil kişi eki hem –sun hem de –sın şeklinde geçmektedir. Bu iki farklı kullanım –sun halinin henüz yerleşmediğini gösterir. 3. Tekil iyelik ekinin de hem dar hem de geniş ünlü ile yazılması bu kullanıların daha netlik kazanmadığına delildir. Yine o dönem dar ünlü ile yazılan bazı kelimelerin yuvarlaklaştığı, işaret zamirinde de ol ve o şeklinde iki farklı kullanımın mevcut olduğu görülmüştür.

Belirtme eki-n olarak kullanılmış. Yön gösterme eki+re, +ra olarak kullanılmış. Eylemsilerin Türkiye Türkçesinden farklı bir kullanımı yoktur. Sadece ulaçlardan-dukda ve –uban, -üben eki farklı bir kullanım olarak görülmektedir.

Gelecek Zaman ekinde 1.tekil kişi ekinin -aven/ even gezdüreven (1b/1) olarak geçtiği görülmektedir. Ayrıca gelecek zaman eki olarak -ısar / iser ekinin kullanıldığı görülmektedir. ıalısar (10a/10). Bu eserde Belirsiz Geçmiş Zaman eki olarak -mış, -miş bazen de –üp / up kullanılır. Bu durumu daha çok 3. tekil şahısta görmekteyiz. Diğer zamanlarda farklı bir kullanım söz konusu değildir. Fiil çatılarında Türkiye Türkçesinden farklı bir ekin kullanılmadığı görülmüştür. Birleşik eylem yapımında farklı olarak urmak fiiliyle oluşturulan bir kullanım söz konusudur.

Eserin dil incelemesi sonucunda birkaç ekte farklı kullanım olmasına karşın dönemin genel özelliklerinden ayrılmadığı görülmektedir. XVI. yüzyıl Eski Anadolu Türkçesi özellikleri görülmektedir.

Eser tarihsel bir metin olması dolayısıyla edebi metinlerden farklı bir söz varlığına sahiptir. Bu yönüyle hem Türk dili alanında çalışan bilim adamlarına malzeme sağlarken öte yandan Türkçenin tarihsel sözlüğüne katkıda bulunacak bir yapıttır. XVI. yüzyıl Osmanlı tarihiyle ilgili yapılan çalışmalara kaynaklık edecektir.

KAYNAKÇA

Canpolat, Mustafa. Ömer Bin Mezid Mecmû'atü'n-neôÁeir, Metin- Dizin-Tıpkıbasım. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1995.

Çağatay, Saadet. Ş.Türk Lehçeleri Örnekleri VIII. Yüzyıldan XVIII. Yüzyıla kadar Yazı Dili. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, 1963.

Devellioğlu, Ferit. Osmanlıca- Türkçe Lûgat, (Yay. Haz. Aydın Sami Güneyçal). Ankara: 1997.

Ergin, Muharrem. Türk Dilbilgisi. İstanbul: Bayrak Basım Yayım Tanıtım, 2005.

Gülsevin, Gürer-Erdoğan Boz. Eski Anadolu Türkçesi. Ankara: Gazi Kitabevi, 2004.

İsen, Mustafa-İsmail Hakkı Aksoyak. Vuslatı Ali Bey, Gazâ-nÂme-i Çehrîn. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay, 2003.

Komisyon. Derleme Sözlüğü C. I-XI. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1993.

Komisyon. Tarama Sözlüğü, C. I-VI (Düzenleyen Cem Dilçin). Ankara: Türk Dil Kurumu Yay, 1983.

Komisyon. Türk Ansiklopedisi C. XXXII. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Basımevi, 1982.

Komisyon. Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, C. III. İstanbul: Dergâh Yayınları. 1979.

Komisyon. Türkçe Sözlük. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay, 2005.

Komisyon. Yazım Klavuzu. Ankara: Türk Dil Kurumu, 2005.

Pakalın, Mehmet Zeki. Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, C. II. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1983.

Pala, İskender. Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü. İstanbul: Kapı Yayınları, 2004.

Şemseddin Sami, KÂmÿs-ı Türki (Yay. Haz. Şaban Kurt). İstanbul: Enes Çağrı Yayınları, 2005.

Şükin, Ziya. Gencine-i Güftar Ferheng-i Ziya. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1967.

Tahir, Bursalı Mehmet. Osmanlı Müellifleri, C. III. Ankara: Bizim Büro Basımevi Yayın Dağıtım, 2000

Timurtaş, Faruk Kadri. Eski Türkiye Türkçesi XV. yüzyıl. Gramer- Metin Sözlük, İstanbul: Enderun Kitapevi, 1994.

Timurtaş, Faruk Kadri. Osmanlı Türkçesine Giriş I. İstanbul: Alfa Basım Yayın Dağıtım, 1998.